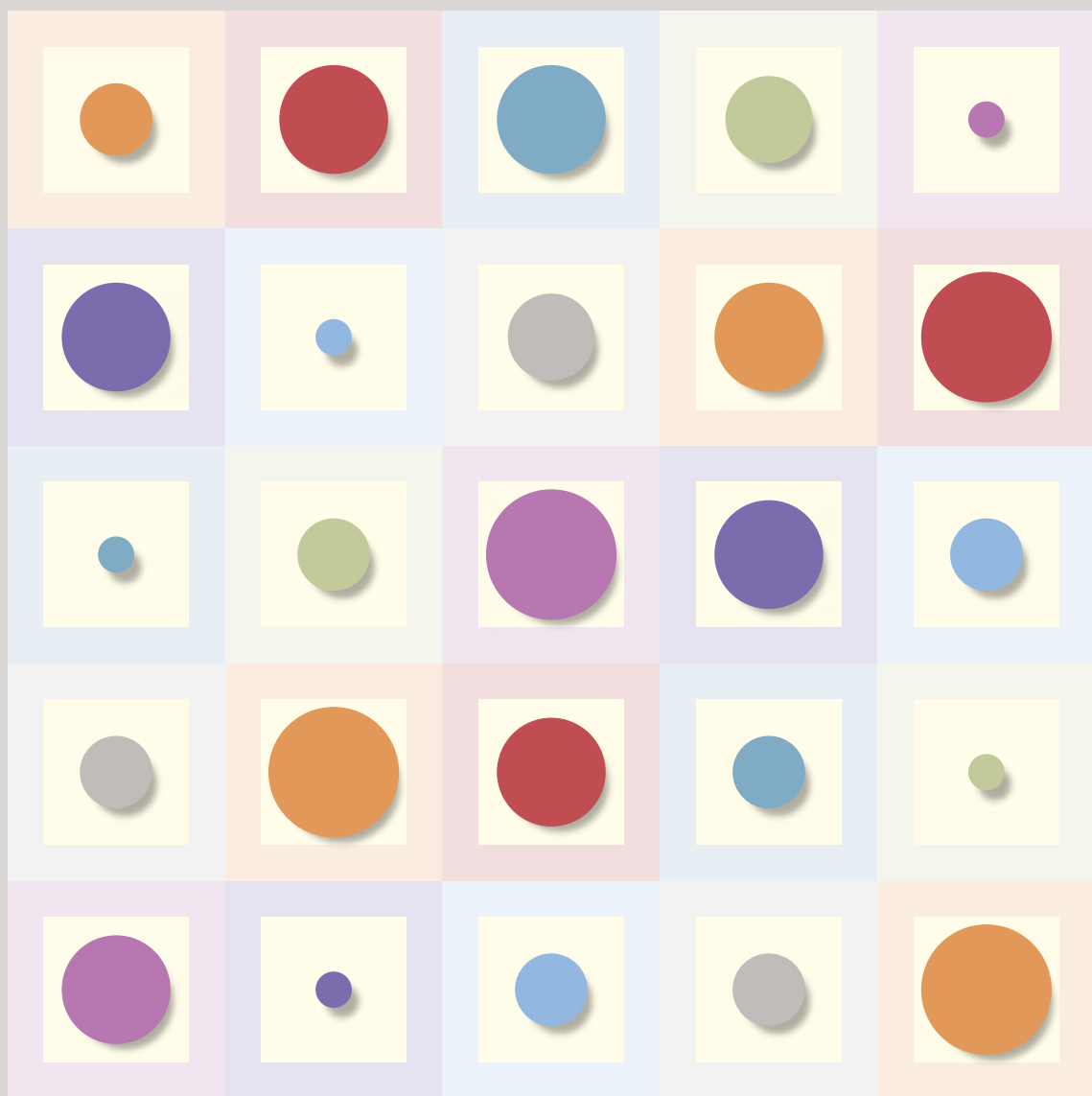


INKOMEN VERDEELD

TRENDS 1977–2019

ONDER REDACTIE VAN

Koen Caminada, Egbert Jongen (UNIVERSITEIT LEIDEN)
Wim Bos, Marion van den Brakel, Ferdy Otten (CBS)



Citeerwijze

K. Caminada, E. Jongen, W. Bos, M. van den Brakel & F. Otten (2021),
Inkomen verdeeld, trends 1977-2019, UnivLeiden/CBS.

Redactie

Koen Caminada (Universiteit Leiden)
Egbert Jongen (Universiteit Leiden en CPB)
Wim Bos (CBS)
Marion van den Brakel (CBS)
Ferdy Otten (CBS)

Vormgeving

Studio Tint, Den Haag

Productie

Ipskamp Printing, Enschede

Inkomen verdeeld, trends 1977-2019

© CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek), Heerlen, 2021

© Universiteit Leiden (Afdeling Economie), Leiden, 2021

Copyright

U kunt de publicatie downloaden via de websites www.cbs.nl en
www.economie.leidenuniv.nl

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde
van bronvermelding:

K. Caminada, E. Jongen, W. Bos, M. van den Brakel & F. Otten (2021),
Inkomen verdeeld, trends 1977-2019, UnivLeiden/CBS.

ISBN 978-90-9035-168-1

NUR 781

Contact

Koen Caminada
www.universiteitleiden.nl/medewerkers/koen-caminada

5 Dynamische koopkrachtontwikkeling

Kai Gidding

Korte samenvatting

In dit hoofdstuk staat de dynamische koopkrachtontwikkeling centraal. Deze houdt rekening met alle factoren die van invloed zijn op de ontwikkeling van de koopkracht, inclusief bijvoorbeeld het verliezen of het vinden van werk. In recente jaren is de koopkracht licht toegenomen. Verder terugkijkend is de koopkracht van de Nederlandse bevolking sinds 1977 vrijwel onafgebroken gestegen, met uitzondering van de economische crises in de perioden 1979-1985 en 2009-2013. In de afgelopen veertig jaar zijn de koopkrachtontwikkelingen voor werkenden en huishoudens met kinderen steevast het meest rooskleurig geweest.

5.1 Inleiding koopkracht

Ramingen van de koopkrachtontwikkeling vormen al decennialang een vast ingrediënt van de Miljoenennota die het kabinet ieder jaar op Prinsjesdag presenteert. De zogenaamde ‘koopkrachtplaatjes’ kunnen rekenen op veel aandacht van politiek, pers en bevolking en vullen dan steevast de headlines en krantenkoppen.

Prinsjesdag 2015: minister van Financiën Dijsselbloem presenteert de Miljoenennota met in het voorwoord: ‘Nederland heeft zich ontworsteld aan de crisis. Na een moeilijke periode waarin Nederland langzamer uit een diep dal klom dan sommige buurlanden, groeit de economie nu harder dan verwacht.’ De koopkracht verbetert op dat moment naar verwachting met 1,4 procent in 2016 (CPB, 2015), het ‘beste koopkrachtplaatje sinds 2008’.

Hoe anders is de situatie ruim dertig jaar eerder. Nederland heeft twee oliecrises in de jaren zeventig achter de rug, heeft te maken met hoge inflatie en een stagnerende economie (stagflatie), de rijksuitgaven voor sociale zekerheid rijzen de pan uit en het financieringstekort is geëxplodeerd. In de Miljoenennota 1984 is de boodschap van minister van Financiën Ruting somber: ‘Vele jaren achtereen hebben het financieringstekort en de collectieve lastendruk een sterke verslechtering ondergaan, zodanig dat beide thans een tot nu toe ongekend niveau hebben bereikt.’ De verwachte gevolgen van de kabinetsingrepen voor de koopkracht in 1984? ‘Iedereen er weer op achteruit’.

Statische koopkrachtontwikkeling

De koopkrachtplaatjes die op Prinsjesdag gepresenteerd worden, zijn vroege ramingen van de *statische koopkrachtontwikkeling* door het Centraal Planbureau. Het CPB raamt hoe de koopkracht (zie kader) in het komende jaar verandert en doet dat in procenten (zowel de mediaan als de spreiding daaromheen) om bevolkingsgroepen met

elkaar te kunnen vergelijken. De koopkracht verandert door invloeden van buiten en door veranderingen in het persoonlijke leven van mensen. Externe invloeden zijn bijvoorbeeld de ontwikkeling van de lonen, de inflatie en (nieuw) beleid van de overheid.

De statische koopkrachtontwikkeling is de verandering van de koopkracht als gevolg van deze externe invloeden. In de CPB-ramingen wordt daarbij de samenstelling van huishoudens en de arbeidsmarktpositie van afzonderlijke huishoudensleden constant gehouden.

KOOPKRACHT

Koopkracht geeft aan hoeveel een persoon kan kopen en is onlosmakelijk verbonden met het netto inkomen dat zijn of haar huishouden op jaarbasis te besteden heeft. Het maakt daarbij veel uit hoeveel mensen binnen een huishouden van een bepaald inkomen moeten leven. Om het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling vergelijkbaar te maken, wordt het gestandaardiseerd. Standaardiseren gebeurt met behulp van equivalentiefactoren (zie 1.5). Om inkomensbedragen van nu te vergelijken met een tijdstip in het verleden moet daarnaast rekening gehouden worden met de prijsontwikkeling. Hiervoor wordt gecorrigeerd met de consumentenprijsindex. De koopkracht is dus het gestandaardiseerd besteedbaar (netto) inkomen gecorrigeerd voor inflatie.

Dynamische koopkrachtontwikkeling

De koopkracht verandert echter ook door persoonlijke omstandigheden: mensen gaan samenwonen, krijgen kinderen of gaan juist uit elkaar, mensen gaan meer of minder uren werken, wisselen van baan, of gaan met pensioen. In de *dynamische koopkrachtontwikkeling* worden ook deze invloeden meegenomen. Statistieken over dynamische koopkrachtontwikkeling worden geproduceerd door het CBS voor alle personen in de Nederlandse bevolking. Daarbij wordt eerst per huishouden de procentuele verandering vastgesteld in het waargenomen (gestandaardiseerde besteedbaar) inkomen, gecorrigeerd voor de inflatie. Vervolgens wordt deze procentuele verandering toegekend aan ieder persoon in het huishouden. Voor de beschrijving van de koopkrachtontwikkeling van een bevolkingsgroep wordt uitgegaan van de doorsnee of mediane koopkrachtontwikkeling. Het betreft dan de middelste van de naar grootte gerangschikte koopkrachtontwikkelingen van alle personen in de groep.

Koopkrachtontwikkelingen veranderen in de tijd

Cijfers over de dynamische koopkrachtontwikkeling zijn volledig gebaseerd op feitelijke inkomenswaarnemingen achteraf. Ze bieden daarmee inzicht in de daadwerkelijke koopkrachtontwikkeling en schetsen hoe de welvaart van Nederlanders zich heeft ontwikkeld. Logischerwijs lopen ze in de tijd achter op de ramingen van de statische koopkrachtontwikkeling en verschillen beiden, een notie die tegenwoordig

ook aandacht krijgt in nationale media. Ter illustratie van de verschillen volgt hier een chronologie van de koopkrachtontwikkeling voor 2016:

- September (Prinsjesdag) 2015: het CPB raamt de statische koopkrachtontwikkeling voor 2016 op **1,4 procent** (CPB, 2015). Deze raming is mede gebaseerd op aangekondigde beleidsmaatregelen en voorlopige ramingen van de loonontwikkeling en de inflatie.
- September 2016: het CPB raamt de statische koopkrachtontwikkeling voor 2016 op **2,8 procent** (CPB, 2016). Bij deze raming is al meer informatie beschikbaar over loonontwikkeling en inflatie, die zich gunstiger blijken te ontwikkelen dan eerder geraamd. (Na zekerheid over alle cijfers becijfert het CPB de statische koopkrachtontwikkeling uiteindelijk op 2,5 procent (CPB, 2020).)
- September 2017: het CBS beschrijft een voorlopige dynamische koopkrachtontwikkeling voor 2016 van **2,7 procent** op basis van voorlopige inkomensgegevens en definitief vastgestelde loonontwikkeling en inflatie (CBS, 2017).
- September 2018: het CBS rapporteert een definitieve dynamische koopkrachtontwikkeling voor 2016 van **3,0 procent** op basis van definitieve inkomensgegevens (CBS, 2018).

5.2 Recente ontwikkelingen

Ruim 1 procent meer koopkracht in 2019

De dynamische koopkracht van de Nederlandse bevolking was in 2019 in doorsnee 1,3 procent groter dan in 2018 (CBS, 2020a). Daarmee lag de koopkrachtontwikkeling hoger dan in 2018 en 2017, toen de bevolking er in doorsnee met 0,6 procent en 0,7 procent op vooruit ging.

De koopkrachtontwikkeling in 2019 was onder meer het resultaat van de grootste cao-loonstijging in 10 jaar tijd (2,5 procent) (CBS, 2020b), maar tegelijkertijd ook van de grootste stijging van de consumentenprijzen na 2002 (2,6 procent) (CBS, 2020c). Daardoor hadden fiscale beleidsmaatregelen een doorslaggevend gunstig effect op de koopkracht. Vooral door de verhoging van de algemene heffingskorting en tariefverlagingen in de inkomstenbelasting betaalden veel huishoudens iets minder belasting en hielden zo meer inkomen over.

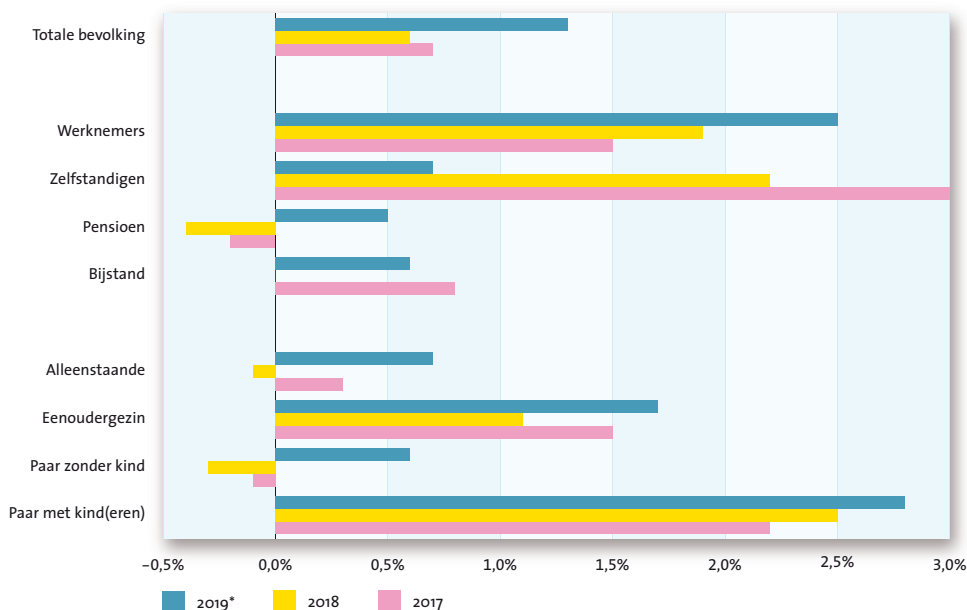
Koopkrachtontwikkeling werknemers gunstiger dan voor gepensioneerden

Voor mensen uit huishoudens met voornamelijk werknemersinkomen nam de doorsnee koopkracht in 2019 met 2,5 procent het meest toe. Naast voordeel uit de afgesproken cao-loonstijging, kunnen werknemers ook zelf werk maken van meer koopkracht, door te streven naar meer uren werk of een baan met meer loon. Omgekeerd resulteerden onder meer (tijdelijk) baanverlies of een keuze voor minder uren werk in een koopkrachtdaling bij 35 procent van de werknemers.

Voor gepensioneerden steeg de koopkracht in 2019 in doorsnee met 0,5 procent. In 2018 en 2017 daalde hun koopkracht nog. In tegenstelling tot werknemers hebben gepensioneerden weinig tot geen mogelijkheden om hun koopkracht zelf te verbe-

teren en zijn ze veel meer afhankelijk van overheidsbeleid dat de koopkracht beïnvloedt. Gepensioneerden hadden in 2019 relatief veel profijt van het verhogen van de algemene heffingskorting.

5.2.1 Dynamische koopkrachtontwikkeling in Nederland, 2017-2019* (%)



5.3 Jaar-op-jaar koopkrachtontwikkelingen vanaf 1977

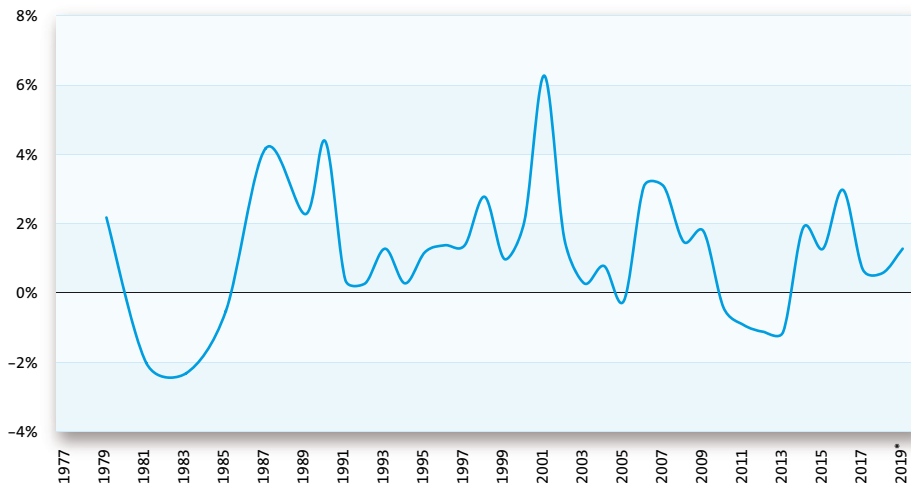
Veertig jaar historie in één reeks

In deze paragraaf wordt de dynamische koopkrachtontwikkeling van de gehele Nederlandse bevolking sinds 1977 gepresenteerd. De lange tijdreeks combineert herziene inkomensgegevens over de periode 1989 t/m 2011 met actuele inkomensgegevens vanaf 2011 (Bos, 2021). Vóór 1989 zijn herziene inkomensgegevens enkel fragmentarisch beschikbaar (alleen 1977, 1981 en 1985) en is het niet mogelijk gebleken om een nieuwe, herziene tijdreeks van jaarlijkse koopkrachtontwikkelingen te produceren. Vanaf 1977 tot en met 1989 beschikt het CBS echter wel over een oudere, niet-herziene tijdreeks (CBS, 2005), deels bestaande uit 3-jaars koopkrachtveranderingen, steeds van jaar t ten opzichte van jaar t-2. Omdat afzonderlijke koopkrachtontwikkelingen steeds berekend zijn op basis van vergelijkbare koopkrachtniveaus, beiden herzien dan wel beiden niet-herzien, kunnen de verschillende tijdreeksen gecombineerd worden.

De lange tijdreeks van de doorsnee dynamische koopkrachtontwikkeling (figuur 5.3.1) loopt van 1977 tot en met 2019 en toont de volgende historische ontwikkelingen: economische malaise in de eerste helft van de jaren tachtig; een grote koopkracht-

stijging in 1990; de hoogste koopkrachtstijging in 2001; economische voorspoed in 2006 en 2007; een economische crises van 2010 t/m 2013; en 5 miljard euro lastenverlichting in 2016 om het economisch herstel te bespoedigen. Dit wordt hieronder verder toegelicht.

5.3.1 Dynamische koopkrachtontwikkeling 1977-2019* (%)



Economische malaise in de jaren tachtig

In de eerste helft van de jaren tachtig kende Nederland zware economische tijden na de tweede oliecrisis in 1979. De koopkracht van de Nederlandse bevolking ging ongekend lang en sterk omlaag en belandde in 1985 op een dieptepunt.

Eén na hoogste koopkrachtstijging in 1990

Richting de jaren negentig herstelde de koopkracht krachtig met een sterke impuls in 1990, toen een herziening van het belastingstelsel plaatsvond, destijds na aanbevelingen van de commissie Oort. Werknemers gingen vanaf toen zelf de premies AAW (Algemene Arbeidsongeschiktheidswet) en AWBZ (Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten) betalen en werden daarvoor gecompenseerd via de overhevelingstoeslag. Daarnaast gingen tweeverdieners erop vooruit door belastingvoordelen (Meeles, 1986). De koopkracht nam door deze operaties in doorsnee met 4,4 procent toe.

Hoogste koopkrachtstijging in 2001

Ook in 2001 is het Nederlandse belastingstelsel herzien. Een van de bepalende kenmerken van deze herziening was een verschuiving van directe inning via loon-, inkomsten- en vermogensbelasting naar indirecte inning via verhoogde btw en energiebelasting. Ook werd onder meer de arbeidskorting geïntroduceerd, een heffingskorting voor werkenden (CPB, 1999).

De belastingherziening betekende uiteindelijk een lastenverlichting voor huishoudens. Inkomens namen in 2001 relatief fors toe (zie hoofdstuk 4) en hoewel de inflatie in 2001 relatief hoog was, nam de koopkracht in doorsnee met 6,3 procent toe.

Economische voorspoed in 2006 en 2007

In 2006 en 2007 trok de Nederlandse economie hard aan (CBS, 2008). Toegenomen werkgelegenheid onder impuls van een stijgende uitvoer en investeringen en tegelijkertijd slechts gematigde prijsstijgingen, zorgden er mede voor dat de koopkracht van de bevolking in beide jaren met meer dan 3 procent per jaar toenam.

Koopkrachtdaling tussen 2009 en 2013

Eind 2008 luide de val van de Amerikaanse effectenbank Lehmann Brothers een wereldwijde kredietcrisis in. Banken leenden elkaar in toenemende mate geen geld meer, waardoor overheden steeds vaker moesten ingrijpen in nationale financiële sectoren via miljardeninjecties en garantstellingen. Dat leidde er vervolgens toe dat de kredietcrisis evolueerde in een Europese staatsschuldencrisis waarbij de financiële positie van enkele Europese landen onder druk kwam.

De crises leidden ook in Nederland tot economische malaise, met onder meer een ingezakte woningmarkt en oplopende werkloosheid. Dat resulteerde onder andere in loonbevrozing, versoberingen in de toeslagen en het niet indexeren of zelfs korten van pensioenuitkeringen. Het betekende dat de koopkracht na 2009 vier jaren op rij in doorsnee daalde, met in 2012 en 2013 minnen van 1,1 procent. In deze jaren was de inflatie (CBS, 2021a) ook duidelijk hoger dan de stijging van de cao-lonen (CBS, 2021b), wat resulteerde in reële loondalingen van meer dan 1 procent.

5 miljard euro lastenverlichting in 2016

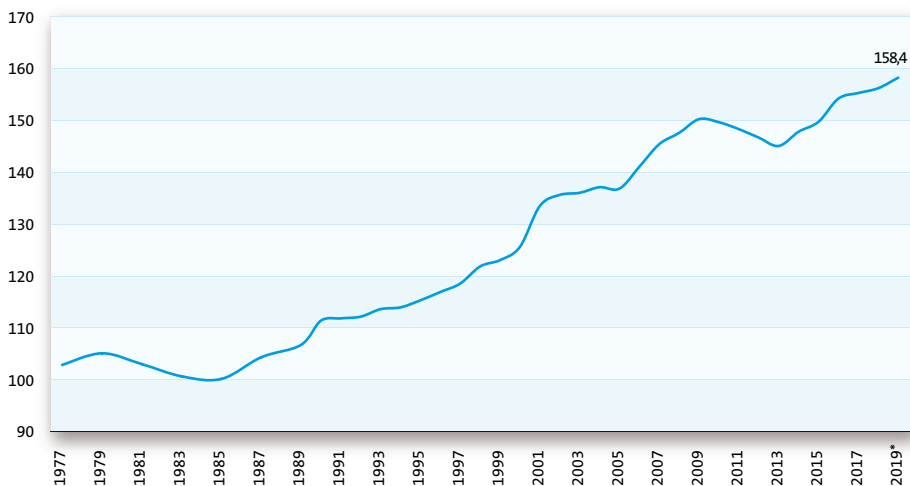
Na de economische crisis krabbelt de Nederlandse economie vanaf 2014 uit het dal. Het kabinet komt in 2016 met een uitgebreid pakket aan beleidsmaatregelen die een lastenverlichting van 5 miljard bewerkstelligen. Uiteindelijk leidt dat tot een doorsnee koopkrachttoename van 3 procent.

5.4 Trendmatige groei van de koopkracht

58 procent meer koopkracht sinds 1985

Wanneer de afzonderlijke jaar-op-jaar koopkrachtontwikkelingen gecumuleerd worden en als index (zie kader) worden gevisualiseerd, dan wordt zichtbaar hoeveel de koopkracht van Nederlanders in veertig jaar tijd is verbeterd (zie figuur 5.4.1). En dan blijkt de trendmatige groei van de doorsnee koopkracht, die in 2019 58 procent hoger was dan het minimum in 1985. Een bevinding die overeenkomt met de eerder geconstateerde groei van het gemiddelde huishoudensinkomen (zie paragraaf 4.5).

5.4.1 Dynamische koopkrachtontwikkeling 1977-2019, cumulatief (1985=100)



KOOPKRACHTINDEX: CUMULATIEVE KOOPKRACHTMUTATIES

Door procentuele, mediane koopkrachtmutaties vanaf een bepaald startjaar (met waarde 100) te vermenigvuldigen, kan van (groepen in) de bevolking in kaart worden gebracht hoe de koopkracht zich in doorsnee vanaf het startjaar heeft ontwikkeld.

Met de koopkrachtindex kan op eenvoudige wijze getoond worden hoe de koopkracht van een bevolkingsgroep zich in doorsnee ontwikkelt in de tijd. Daarmee is het vervolgens mogelijk om de koopkrachtontwikkeling van verschillende bevolkingsgroepen te vergelijken. Wel met de kanttekening dat bij een koopkrachtindex voorbij wordt gegaan aan het feit dat bevolkingsgroepen telkens van samenstelling veranderen.

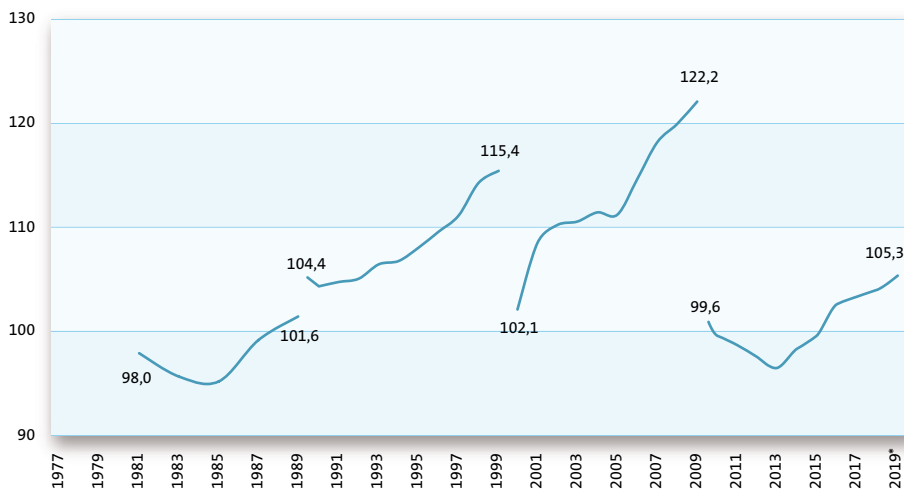
Koopkracht groeit vooral hard in de decennia rondom eeuwwisseling

Uit de koopkrachtindex blijkt dat de doorsnee koopkracht in Nederland verschillende groeitempo's heeft gekend in de afgelopen decennia. Dat komt nog sterker naar voren uit een alternatieve opstelling van de koopkrachtindex in figuur 5.4.2. In deze figuur wordt de index voorafgaand aan een decennium gereset naar 100. Met deze opstelling kunnen decennia onderling worden vergeleken. Dan blijken onderstaande groeipercentages per decennium: de jaren tachtig: 1,5 procent; de jaren negentig: 15,4 procent; de jaren nul: 22,2 procent en de jaren tien: 5,3 procent.

In de jaren negentig kende Nederland een gestaag oplopende groei van de koopkracht na de kickstart in 1990. In het daaropvolgende decennium kende de koopkracht positieve impulsen in 2001, 2006 en 2007, maar daartussen slechts een beschei-

den groei. De koopkrachtgroei in de decennia waarin Nederland een economische crisis kende, was beperkt als gevolg van perioden van koopkrachtdaling gevolgd door jaren van koopkrachtherstel.

5.4.2 Dynamische koopkrachtontwikkeling 1977-2019, cumulatief per decennium¹



1 De afzonderlijke decennia starten met een (niet-zichtbare) indexwaarde 100. Voor de jaren tachtig geldt 1979=100, voor de jaren negentig geldt 1989=100, etc.

Spreiding in koopkrachtmutaties belangrijke kanttekening

Wanneer de doorsnee dynamische koopkrachtontwikkeling van de bevolking negatief is, zoals tijdens de verschillende crises, betekent het dat meer dan de helft van de bevolking een koopkrachtdaling had. Zo had in 1983 63 procent van de bevolking een koopkrachtdaling en in 2013 56 procent. In 2001, het jaar met de hoogste doorsnee koopkrachtstijging, was dit aandeel het laagst en daalde de koopkracht slechts bij 28 procent van de bevolking.

In de beschrijving van de koopkrachtrends staat steeds de doorsnee of mediane ontwikkeling binnen bevolkingsgroepen centraal. Uit de beschikbare cijfers blijkt echter dat slechts een klein deel van de personen in een bevolkingsgroep doorgaans de exacte doorsnee koopkrachtontwikkeling ervaart. De verschillen in de individuele koopkrachtmutaties, de spreiding, zijn empirisch gezien fors. Spreiding in individuele koopkrachtmutaties kan ontstaan door persoonlijke gebeurtenissen, zoals echtscheiding (Van den Brakel et al., 2020) of verweeduwing (Van den Brakel et al., 2021).

Door spreiding kunnen individuele koopkrachtmutaties licht of sterk afwijken van de doorsnee koopkrachtontwikkeling. Dat betekent dat de trendmatige groei van de doorsnee koopkrachtontwikkeling (58 procent tussen 1985 en 2019) voor individuele personen (beduidend) lager of hoger kan uitvallen, afhankelijk van de persoonlijke gebeurtenissen in hun leven.

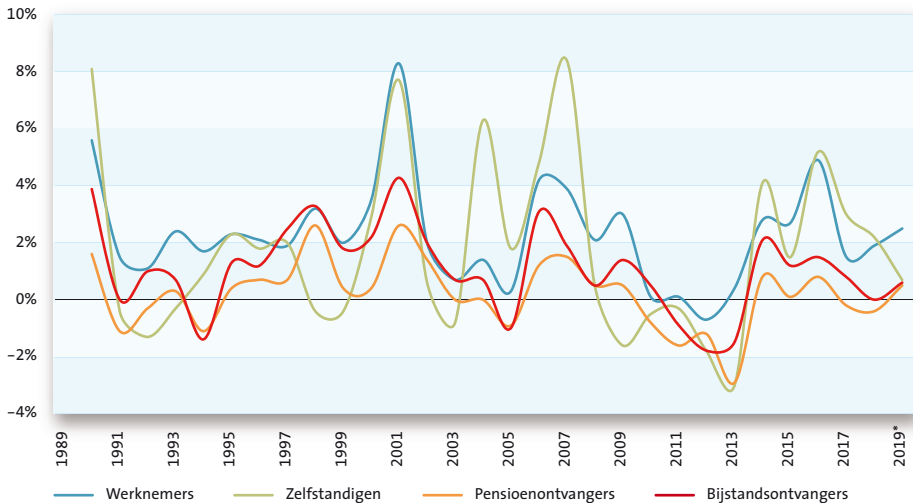
5.5 Koopkrachttrends voor afzonderlijke bevolkingsgroepen vanaf 1989

In deze slotparagraaf wordt de historische koopkrachtontwikkeling van afzonderlijke bevolkingsgroepen vergeleken. Daartoe zijn personen in groepen verdeeld op basis van kenmerken van het huishouden waar ze toe behoren, zoals de voornaamste inkomensbron van het huishouden en de huishoudensamenstelling. Dit zijn historisch gezien ook de bevolkingsgroepen waar koopkrachtbeleid op gericht is. Herziene tijdreeksen voor afzonderlijke bevolkingsgroepen zijn beschikbaar vanaf 1989.

Koopkrachtontwikkeling werknemers steeds hoger dan voor gepensioneerden

Sinds 1989 is de jaarlijkse doorsnee koopkrachtontwikkeling van werknemers- (huishoudens) steeds hoger geweest dan die van gepensioneerden (figuur 5.5.1).

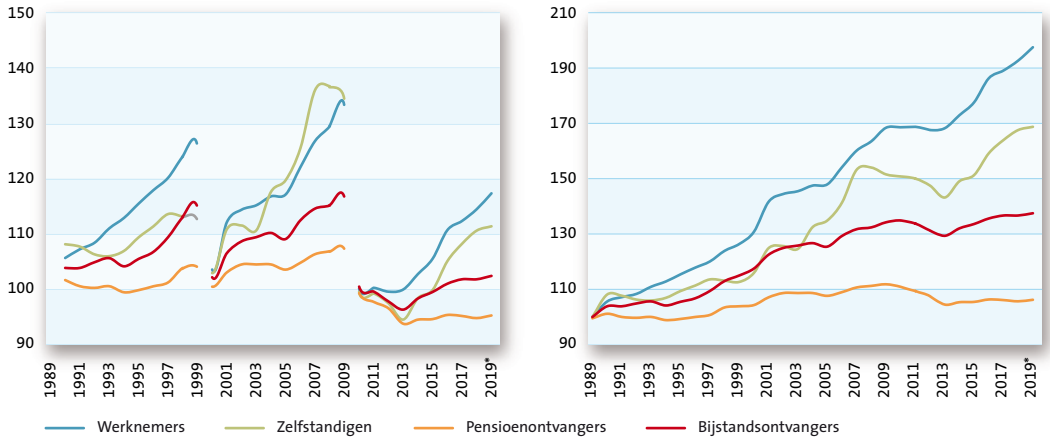
5.5.1 *Dynamische koopkrachtontwikkeling naar voornaamste inkomensbron huishouden, 1989-2019 (%)*



Werknemers kunnen doorgaans zelf het heft in handen nemen en op zoek gaan naar meer inkomen, bv. via een beter betaalde baan of door meer uren te gaan werken. Ook kunnen werknemers profiteren van afspraken in hun cao, denk aan een toeslag voor overwerk, jaarlijkse periodieken in hun salarisschaal of eenmalige bonussen. Voor gepensioneerden is dit niet meer aan de orde. Zij ontvangen jaarlijks hun AOW-uitkering en eventueel aanvullend pensioen. De pensioenuitkering heeft lange tijd de trend van de cao-loonontwikkeling gevolgd, maar zeker in de jaren tien werd deze voor een deel van de gepensioneerden niet meer geïndexeerd of zelfs gekort. Het doorsnee koopkrachtverlies dat gepensioneerden moesten incasseren tijdens de economische crisis, werd in het vervolg van het decennium niet meer hersteld. Dit wordt geaccentueerd in figuur 5.5.2, waarin opnieuw de eerder geïntroduceerde cumulatieve koopkrachtverandering per decennium wordt getoond, nu voor afzonderlijke be-

volkingsgroepen in de afgelopen drie decennia. Ook is de cumulatieve toename sinds 1989 zichtbaar gemaakt.

5.5.2 Dynamische koopkrachtontwikkeling naar voornaamste inkomensbron huishoudens, 1989-2019 cumulatief per decennium (links)¹ en cumulatief sinds 1989 (rechts)²



- 1 De afzonderlijke decennia starten met een (niet-zichtbare) indexwaarde 100. Voor de jaren negentig geldt 1989=100, voor de jaren nul geldt 1999=100, etc.
- 2 1989=100.

In het verleden hebben specifieke fiscale beleidsmaatregelen voor koopkrachtimpulsen gezorgd bij de ene bevolkingsgroep, maar niet bij de andere. Een voorbeeld hiervan is de introductie van de arbeidskorting in 2001. Dit is een heffingskorting specifiek voor werkkenden, waar gepensioneerden niet van profiteren. De korting droeg destijds bij aan een doorsnee koopkrachtontwikkeling van 8,3 procent voor werknemers, met afstand de hoogste ontwikkeling in de periode 1990-2019. In de jaren nul was de koopkrachtgroei van werknemers met 34 procent groter dan in de jaren tien en de jaren negentig van de twintigste eeuw (figuur 5.5.2).

In 1998 hadden gepensioneerden een hoge doorsnee koopkrachtontwikkeling van 2,6 procent. Het kabinet trok destijds een fors bedrag uit voor ‘koopkrachtreparatie’ voor onder andere de gepensioneerden met op maat gesneden beleidsmaatregelen, zoals een tariefverlaging in de eerste schijf van de inkomstenbelasting voor ouderen, een verhoging van de algemene ouderenaftrek, een verhoging van de speciale aftrek voor alleenstaande ouderen en een verhoging van het inactievenforfait.

Na de eeuwwisseling een goed decennium voor zelfstandigen

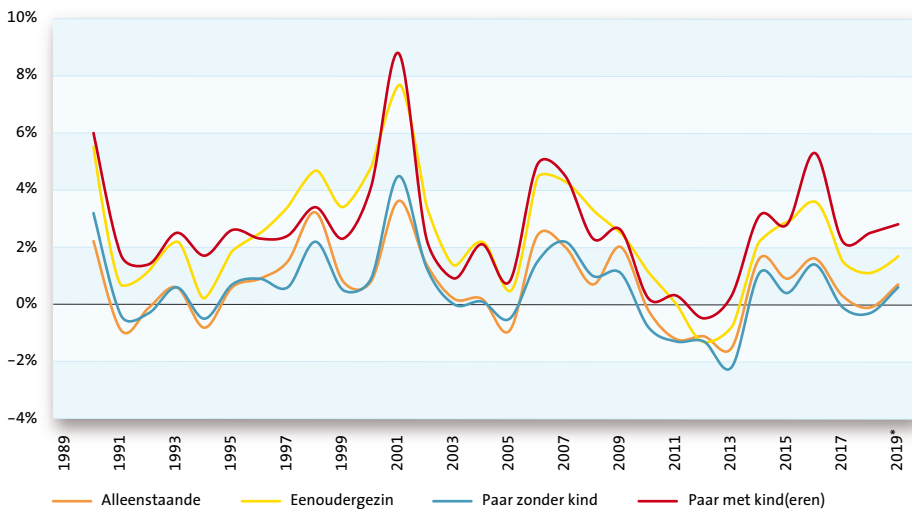
Zelfstandigen hadden in 2007 een zeer hoge dynamische koopkrachtontwikkeling van in doorsnee 8,4 procent. Naast de economische groei die hierin een belangrijke rol speelde, werd in dat jaar ook de winstbelasting verlaagd en was er een extra belastingkorting voor ondernemers die inkomstenbelasting betalen. Tegelijkertijd

hadden zij in 2009 als eersten een doorsnee koopkrachtverlies tijdens de beginfase van de economische crisis. Uiteindelijk sloten zelfstandigen de jaren nul af met een doorsnee koopkrachtgroei van ruim 34 procent (figuur 5.5.2).

Structureel hogere koopkrachtgroei bij huishoudens met kinderen

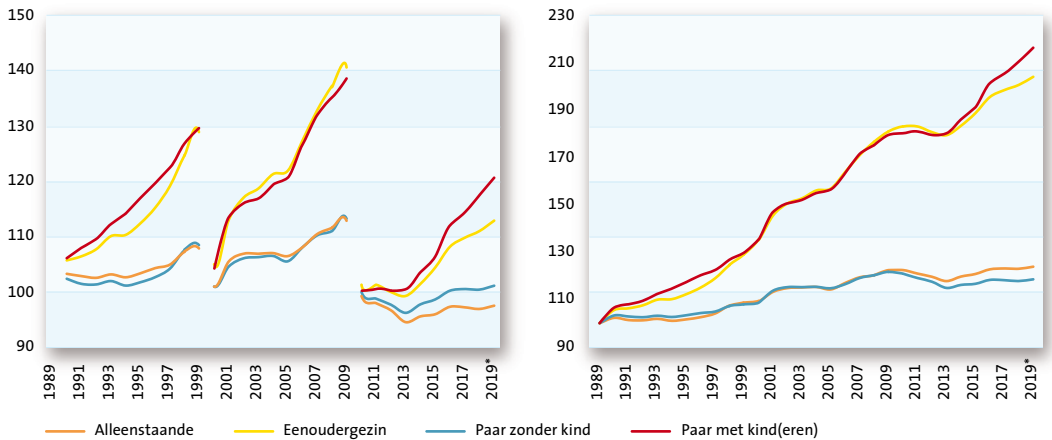
De doorsnee koopkrachtontwikkeling van personen in huishoudens met kinderen is sinds 1989 structureel hoger dan van personen in huishoudens zonder kinderen (figuur 5.5.3). Deels is dit terug te voeren op de sterke overlap tussen huishoudens met kinderen en de zojuist uitgelichte werknemers, hoewel er ook een zekere overlap is tussen eenoudergezinnen en bijstandsontvangers. Maar ook beleid ligt hieraan ten grondslag. Zo is voor ouders met jonge kinderen na de eeuwwisseling de inkomensafhankelijke combinatiekorting geïntroduceerd, een heffingskorting voor een werkende alleenstaande ouder of de minstverdienende ouder van twee werkende partners.

5.5.3 Dynamische koopkrachtontwikkeling naar huishoudenssamenstelling, 1989-2019 (%)



In 2006 werd de nieuwe zorgverzekering, ook wel basisverzekering geïntroduceerd, waarmee het onderscheid tussen particuliere ziektekostenverzekeringen en ziekenfonds kwam te vervallen. De nieuwe verzekering had wisselende gevolgen voor de koopkracht van verschillende bevolkingsgroepen. Voor huishoudens met kinderen die voorheen particulier verzekerd waren, betekende de nieuwe verzekering een koopkrachtverbetering, omdat de premie voor de kinderen verviel (CPB, 2005). Hun doorsnee koopkracht verbeterde in 2006 met meer dan 4 procent en met 40 procent in dat decennium, zoals blijkt uit figuur 5.5.4. Hierin is ook zichtbaar dat de doorsnee koopkrachtontwikkeling van eenoudergezinnen in recente jaren voor het eerst wat langer achterblijft bij paren met kinderen, nadat hun koopkracht jarenlang een nagevoeg identieke ontwikkeling had.

5.5.4 Dynamische koopkrachtontwikkeling naar huishoudenssamenstelling, 1989-2019 cumulatief per decennium (links)¹ en cumulatief sinds 1989 (rechts)²



- 1 De afzonderlijke decennia starten met een (niet-zichtbare) indexwaarde 100. Voor de jaren negentig geldt 1989=100, voor de jaren nul geldt 1999=100, etc.
- 2 1989=100.

Geraadpleegde bronnen

- Bos W (2021) *Herziening van de Inkomensstatistiek, 1977-2011*, CBS Rapport, via www.cbs.nl.
- Brakel M van den, Herbers D & Arts K (2020) *Financiële gevolgen van verwezuiging*, Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2020/financiele-gevolgen-van-echtscheiding?onepage=true>).
- Brakel M van den, Herbers D & Arts K. (2021) *Financiële gevolgen van verwezuiging*, Statistische Trends, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/statistische-trends/2021/financiele-gevolgen-van-verwezuiging?onepage=true#:text=Bij%20verwezuiging%20stijgt%20het%20persoonlijk,groot%20in%20in%20h%20oortemonee.>).
- CBS (2005) *Dynamische koopkrachtontwikkeling per kenmerk; 1977-2000*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline (<https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/70182ned/table?dl=52EEC>).
- CBS (2008) *De Nederlandse economie 2007*, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2008/37/de-nederlandse-economie-2007>).
- CBS (2017) *2,7 procent meer koopkracht in 2016*, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/37/2-7-procent-meer-koopkracht-in-2016>).
- CBS (2018) *Koopkracht groeide in 2017 een half procent*, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/37/koopkracht-groeide-in-2017-een-half-procent>).
- CBS (2020a) *Ruim 1 procent meer koopkracht in 2019*, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/37/ruim-1-procent-meer-koopkracht-in-2019>).
- CBS (2020b) *In 2019 grootste cao-loonstijging in 10 jaar*, Centraal Bureau voor de Statistiek (<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/01/in-2019-grootste-cao-loonstijging-in-10-jaar>).

- CBS (2020c) *Grootste stijging consumentenprijzen na 2002*, Centraal Bureau voor de Statistiek
(<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/02/grootste-stijging-consumentenprijzen-na-2002>).
- CBS (2021a) *Jaarmutatie consumentenprijsindex; vanaf 1963*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline
(<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70936ned/table?dl=530F2>).
- CBS (2021b) *Cao-lonen, contractuele loonkosten en arbeidsduur; indexcijfers (2010=100)*, Centraal Bureau voor de Statistiek, Statline
(<https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82838NED/table?dl=530F3>).
- CPB (1999) *Economische gevolgen van de Belastingherziening 2001*, Werkdocument No 115. Centraal Planbureau, Den Haag
(<https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/economische-gevolgen-van-de-belastingherziening-2001.pdf>).
- CPB (2005) *Macro Economische Verkenning 2006*, Den Haag
(<https://www.cpb.nl/sites/default/files/publicaties/download/mev2006.pdf>).
- CPB (2015) *Macro Economische Verkenning 2016*, Den Haag
(<https://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2016>).
- CPB (2016) *Macro Economische Verkenning 2017*, Den Haag
(<https://www.cpb.nl/publicatie/macro-economische-verkenning-mev-2017#cijfers>).
- CPB (2020) *Macro Economische Verkenning 2021. Verzamelde bijlagen met lange reeksen t/m 2025 (MLT)*, Den Haag
(<https://www.cpb.nl/macro-economische-verkenning-mev-2021>).
- Meeles D (1986) *Belastingvereenvoudiging: Het rapport Oort, Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie* 60(11): 427-440
(<https://doi.org/10.5117/mab.60.12516>).

Over de auteurs

Koos Arts, statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, werkzaam bij de Inkomensstatistiek, verantwoordelijk voor borging en disseminatie van inkomens- en vermogensbestanden, inhoudelijk betrokken bij onderzoek naar pensioenleeftijd, pensioenvermogen, miljonairs- en armoedeonderzoek.

Jim Been, universitair docent Universiteit Leiden, Afdeling Economie. Tevens Research Fellow bij Netspar. Zijn onderzoek richt zich op sociaal-economische vraagstukken met een specifieke focus op inkomen, vermogen, en consumptie.

Wim Bos, van 1983-2020 statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek waarvan de laatste 26 jaar bij de Inkomensstatistiek. Hij publiceerde onder meer over lage inkomens, dynamische koopkrachtontwikkeling, mobiliteit op de inkomensladder en economische zelfstandigheid. De herziening van inkomensgegevens voor de jaren 1977-2014 vormde zijn laatste activiteit bij het CBS voor zijn pensionering.

Marion van den Brakel, onderzoeker bij de Inkomensstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Specifiek onderzoekt zij de thema's inkomensongelijkheid, armoede, en economische zelfstandigheid van vrouwen en mannen.

Koen Caminada, hoogleraar Empirische analyse van fiscale en sociale regelgeving Universiteit Leiden, en vice-decaan Faculteit Governance & Global Affairs, Universiteit Leiden / Den Haag. Thans verricht hij onderzoek naar inkomensverhoudingen, armoede en de effecten van veranderingen in de socialezekerheidsregelingen en pensioenen voor verschillende sociaal-economische groepen en naar de economische aspecten van belastinghervormingen (in internationaal vergelijkend perspectief).

Kai Gidding, statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Onder meer coördinator bij de Inkomensstatistiek en daarmee aanspreekpunt voor externe relaties. Inhoudelijk betrokken bij onderzoek naar koopkrachtontwikkeling van huishoudens, inkomenssamenstelling en -verdeling en belastingdruk. Daarnaast onderzoeker op thema's als bestedingen van huishoudens, kosten van kinderen en welvaartsniveaus van verschillende typen huishoudens.

Kees Goudswaard, hoogleraar Toegepaste economie en bijzonder hoogleraar Sociale zekerheid, Universiteit Leiden. Daarnaast vervult hij enkele bestuurlijke en toezichtfuncties. Zijn onderzoeksterreinen zijn: sociale zekerheid, inkomensverhoudingen, pensioenen en openbare financiën.

Egbert Jongen, universitair hoofddocent Universiteit Leiden, Afdeling Economie en programmaleider Arbeid Centraal Planbureau. De focus van zijn onderzoek is de arbeidsmarkt en de rol van beleid, met speciale aandacht voor ongelijkheid op de arbeidsmarkt en kansrijk beleid om die te verkleinen.

Jeroen Nieuweboer, statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau, werkzaam bij de Inkomensstatistiek met focus op het inkomen en vermogen van zelfstandigen, de hypotheek en de studieschulden. Verder ook procesmanager van het Consumenten Conjunctuuronderzoek (consumentenvertrouwen).

Ferdy Otten, sinds 1989 werkzaam bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, vanaf 2006 als senior statistisch onderzoeker bij de Inkomensstatistiek. Verantwoordelijk voor nieuwe thema-overstijgende output, inhoudelijk betrokken bij armoedeonderzoek, materiële welvaart in brede zin en vergrijzingsthema's.

Noortje Pouwels-Urlings, statistisch onderzoeker bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, werkzaam bij de Inkomensstatistiek en inhoudelijk betrokken bij onderzoek naar vermogen van huishoudens, vermogensoverdrachten, inkomens en vermogens van zelfstandigen en inkomen Caribisch Nederland.

Heike Vethaak, promovendus Universiteit Leiden, Afdeling Economie. Hij verricht empirisch onderzoek naar de arbeidsmarkt in relatie met het socialezekerheidsstelsel in Nederland.

De gegevens van de Inkomensstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) vormen een rijke bron voor wetenschappelijk onderzoek. Ontwikkelingen in de inkomensverschillen kunnen alleen zuiver vastgesteld worden met een consistente datareeks. Het CBS beschikt over inkomensgegevens vanaf 1977, maar door de overstap naar een nieuw belastingstelsel in 2001 zit er een trendbreuk in de inkomensgegevens. De cijfers van voor en na de stelselwijziging zijn daardoor niet goed met elkaar te vergelijken. Vanuit de wetenschap brak Koen Caminada (Universiteit Leiden) een lans voor de ontwikkeling van een consistente reeks inkomensgegevens vanaf 1977, onder meer om te bezien of de inkomensongelijkheid op de langere termijn al dan niet is toegenomen.

In diverse studiebijeenkomsten waarbij ook onderzoekers van andere universiteiten, De Nederlandsche Bank, het Centraal Planbureau, een aantal ministeries en Netspar aanwezig waren, is besproken hoe de trendbreuk aangepakt zou kunnen worden en de Inkomensstatistiek verder verbeterd. In *Inkomen verdeeld, trends 1977–2019* worden voor het eerst uitkomsten gepresenteerd op basis van de consistent gemaakte inkomensgegevens. Behalve voor inkomensongelijkheid is er aandacht voor aanverwante onderwerpen, zoals de vorming en herverdeling van het inkomen, de belastingdruk, de koopkrachtontwikkeling, de ontwikkeling van de lage inkomens en armoederisico's, topinkomens en de inkomensverschillen tussen generaties.



Universiteit
Leiden



9 789090 351681